

Interferencia e niveis de uso dalgunhas construcións con pronome posesivo en galego

Xosé Ramón Freixeiro Mato
Universidade da Coruña

0. Introducción

Os posesivos son déicticos persoais que indican con que persoa gramatical está en relación o substantivo que acompañan; isto é, expresan unha relación de natureza referencial e, eventualmente, unha relación de posesión ou pertenza, moitas veces de carácter inalienábel ou inherente (*As súas pernas son longas*) e outras (a verdadeira posesión, aquela que se pode adquirir) de carácter alienábel (*A miña embarcación está avariada*). Os pronomes posesivos son pronomes referenciais precisos ao situaren un determinado substantivo -o núcleo da frase nominal- en relación co emisor (posesivos de primeira persoa), co receptor (posesivos de segunda persoa) ou cunha terceira persoa que pode ser calquer elemento do discurso. Entanto que a relación referencial é constante no posesivo, a relación de posesión non o é na mesma medida; de aí a inadecuación terminolóxica (Varela Barreiro 1982: 269). Os posesivos non sempre expresan relación de posesión, pois a súa significación é moito máis ampla e pode comprender relacións actanciais (*a túa chegada* ‘ti chegache’), causativas (*a miña carta* ‘escrita por min’), de interese (*a súa finalidade* ‘o que el procura’), participativas (*a nosa equipa* ‘de que formamos parte’), situacionais (*a súa urbanización* ‘onde está situada a casa en que vive’), de procedencia (*a túa aldea* ‘de onde es’) ou de materia (*a túa biografía* ‘que trata sobre ti’), para alén das relacións afectivas (*o meu amigo, o teu Pepe, a nosa terra*).

Como a maior parte dos pronomes, que conforman inventarios fechados de palabras gramaticais con reducido número de unidades, os posesivos en galego teñen unha alta frecuencia de uso tanto na lingua oral como na escrita e aparecen en numerosas construcións con diferentes usos e valores, a se converteren en elementos de grande rendibilidade e expresividade (Freixeiro Mato 2000: 219-234). Mais posibelmente tampouco o funcionamento dentro da lingua deste tipo de

unidades se teña mantido á marxe das interferencias provocadas pola imposición durante séculos do castelán como única lingua oficial en territorio galego. Así mesmo, a falta dun modelo culto de lingua galega nas centurias precedentes tamén teña dado orixe a unha inconveniente mistura de usos populares ou vulgares con usos formalizados ou cultos. A analisarmos estas cuestións dedicaremos as páxinas seguintes.

1. Posíbeis castelanismos

Ben por careceren de tradición histórica, ben por confluíren sincronicamente coa solución da lingua de interferencia, ou por ambos os factores, certas construcións do pronome posesivo resultan hoxe altamente sospeitosas de seren castelanismos máis ou menos disfrazados na lingua galega. Referirémonos en concreto aos casos de adverbio ou locución adverbial seguido da forma feminina do posesivo con valor circunstancial locativo, á ordenación substantivo + posesivo en estruturas atributivas e ao chamado ‘posesivo de respeito’.

a) *Diante miña*

O posesivo equivale a *de* + pronome persoal (*a tú casa = a casa de ti*); por iso podemos afirmar que os posesivos son os adxectivos correspondentes aos pronomes persoais, funcionalmente substantivos (Mattoso Câmara 1982: 122). Tal relación entre os posesivos e os pronomes persoais levou, por outra parte, a identificar construcións como *diante de ti* e *diante túa*, *enriba de nós* e *enriba nosa* ou *detrás del* e *detrás súa*, as segundas para uns lexítimas en galego e para outros produto da interferencia castelá. Así, entanto Álvarez / Monteagudo / Regueira (1986: 221) manifestan que cos “adverbios relativos de lugar, o complemento formado pola preposición *de* mais un pronome persoal pode ser substituído pola forma feminina singular do posesivo”, Costa / González / Morán / Rábade (1988: 112) rexeitan estas últimas construcións “por seren decalques puros do español vulgar”. Sería este o caso máis claro de afastamento do posesivo do valor semántico de posesión ou pertenza, dado que o seu valor é simplemente referencial. Porto Dapena (1977: 165) deixa constancia da existencia desta construción na comarca ferrolá, afirmando que aínda que “no es ajena al castellano, es tal vez más frecuente en el gallego de nuestra comarca”. Taboada (1979: 121) tamén a rexistra no val de Verín e resalta que o posesivo “siempre se emplea en la forma femenina, frente al castellano que emplea la masculina y la femenina indistintamente, pero con una tendencia mayor hacia la expresión en el masculino: *tiña a trabe encima súa; salú da misa didiante miña; detrás súa estaba o neno*”.

Ora ben, a construción tradicional e propia do galego é a frástica (*de* + pronome persoal), que domina aínda hoxe en todo o territorio, segundo afirma Silva

Domínguez (1995: 16): “Da información proporcionada polos mapas despréndese que a frase preposicional *de + persoal* é posible en calquera punto do noso territorio lingüístico como modificador da frase adverbial. O posesivo, pola súa banda, coñece unha distribución irregular e esporádica nas provincias de A Coruña, Ourense e Lugo, mentres que compite con maior claridade coa alternativa frástica en Pontevedra, especialmente na súa zona sur. Aínda así, en ningún punto dos rexistrados nestes mapas esta unidade chega a substituír totalmente a frase preposicional”. A construción con posesivo (*diantesúa*) é innovadora no galego actual, non se rexistra regularmente na xeografía galega e aponta, máis unha vez, na dirección de afastamento do portugués e da confluencia co castelán, que neste caso, ademais, a rexeita por vulgar na súa norma culta, apesar da grande extensión do seu uso¹. Despois de afirmar que “a lingua estándar ou *galego común* non debe amparala xeneralización do posesivo fóra do ámbito nominal, e que no rexistro formal da lingua ha de evitarse a introducción deste tipo de secuencias”, Silva Domínguez (1995: 17-18) conclúe: “En fin, e dado que se trata dunha posibilidade constructiva ignorada por boa parte do territorio lingüístico galego, descoñecida na lingua literaria decimonónica e rexeitada maioritariamente na contemporánea, podemos considerala unha innovación dialectal, respectable como tal e posiblemente lexítima en galego, pero non aceptable nin promocionable na norma común ou estándar”.

Pola nosa parte aínda iríamos algo máis alá, suxerindo o total rexeitamento destas construcións con posesivo en lugar de *de + pronome persoal* no galego formalizado e culto por se tratar dunha interferencia foránea dobreamente condenábel: como castelanismo e mais por se tratar dun vulgarismo na propia lingua de orixe. Totalmente rexeitábeis resultan tamén expresións aínda máis vulgares e cada vez máis frecuentes no galego falado como **Paso túa* (por *Paso de ti*) ou **Riuse miña* (por *Riuse de min*), así mesmo de evidente filiación castelá.

Un caso diferente semella ser o de *en contra nosa*, onde a presenza do posesivo se xustifica pola interpretación de *contra* como substantivo (cfr. *na nosa contra*), equiparábel ao caso de *ao lado teu* (cfr. *ao teu lado*), *en favor teu* (cfr. *no teu favor*), etc. Sería este tamén o caso de *ao pé (de)*, *ao redor (de)*, *a / ao carón (de)*, onde o “carácter orixinariamente substantival do seu núcleo permite considerar totalmente lícita e tradicional a presenza do posesivo na estrutura xerada por elas.

¹ Véxase o que afirma ao respecto Silva Domínguez (1998: 17): “Desde a nosa perspectiva, a presenza do posesivo fóra dos límites da frase nominal pode explicarse en galego a partir de consideracións relativas ó funcionamento do propio sistema, sen que sexa necesario aludir á intervención do castelán para o desenvolvemento de ningún dos factores que posiblemente deron orixe ó fenómeno [...]. Certo é que a presenza do castelán como lingua ambiental no territorio lingüístico galego puido favorecer-la expansión da mesma, aínda que a avaliación desta influencia é difícil de efectuar”. Por outra parte, Alarcos (1998: 97), sen condenar claramente casos como *alrededor mío*, *en contra tuya*, *en torno vuestro*, *delante suyo* ou mesmo *en su delante*, afirma que aínda que “alguno de estos usos no sea recomendable, es frecuente tanto en Hispanoamérica como en España”.

Bo indicio deste feito é a posibilidade de anteposición ou posposición do mesmo, sen ningún tipo de problemas” (Silva Domínguez 1995: 12).

b) *É amigo meu*

Como norma xeral a frase constituída por posesivo + substantivo debe ser en galego articulada, máis unha característica peculiar do sistema lingüístico galego-portugués na actualidade (non exclusiva, pois tamén se dá no catalán, no romeno e no italiano) fronte ao castelán e ao francés, que, se ben inicialmente a adoptaron, logo a foron perdendo, ao revés do que aconteceu no romance hispánico occidental (Pino Serrano 1996: 223). A ausencia de artigo cos nomes de parentesco vén xustificándose polo feito de expresaren unha individualidade única, excluindo outras, e tamén por os substantivos posúen o trazo sémico [+ respecto]; por isto mesmo tampouco levarían artigo outros substantivos, precedidos de posesivo, que tamén indican seres únicos e mais conteñen o trazo de respecto. Varela Vázquez (1997) rexeita o criterio de individualidade única e defende o de respecto; por outro lado, e sempre con base en datos estatísticos, constata que ao longo do século XIX e principios do XX se produciu un aumento progresivo das estruturas articuladas con nomes de parentesco. Fóra destes casos, o posesivo que non estiver a acompañar un substantivo unicamente poderá aparecer por norma xeral sen artigo cando for atributo (*Este libro é meu / Ese libro é o meu*): a presenza ou ausencia do artigo ten repercusións semánticas e produce unha diferenza de determinación. Igual acontece caso de o atributo ou predicativo estar constituído por posesivo + substantivo (*Son meus viciños / Son os meus viciños*).

Na procura dunha explicación para a dupla posibilidade de uso ou non do artigo con posesivo + substantivo de parentesco, para alén das explicacións máis difundidas e coherentes (a elevada frecuencia destes substantivos na función de vocativo e o paralelismo desta construción cos nomes propios canto ao establecemento da referencia), semella moi útil tomarmos en consideración (previa substitución da denominación de ‘substantivos de parentesco’ pola de ‘substantivos relacionais humanos’, para desa forma darmos acollida a substantivos como *amigo* ou *viciño*, por exemplo) a “ambigüidade categorial” substantivo / adxectivo (Silva Domínguez (1996: 8) que estas unidades lexicais presentan, ben perceptíbel na función sintáctica de atributo (*É meu amigo; É o meu amigo; É moi amigo meu*).

Na análise das estruturas atributivas podemos distinguir entre cláusulas copulativas ecuacionais, caracterizadas por expresaren identidade referencial entre suxeito e atributo, con posibilidade de inversión destes constituíntes (*Xoana é a muller que conduce o autocar / A muller que conduce o autocar é Xoana*), e cláusulas copulativas predicativas, que atribúen unha cualidade ao suxeito e que non ofrecen a mesma posibilidade de inversión (*Antía é condutora de autocares*); a

pronominalización do atributo é concertada no primeiro caso (*Xoana éa*) e non concertada no segundo (*Antía éo*). Para alén destas diferenzas, na cláusula ecuacional prodúcese a presenza do artigo, entanto que na cláusula predicativa este está ausente. O mesmo pode ser observado en atributos formados por posesivo + substantivo: *Alberte é o meu amigo* (cláusula ecuacional) / *Alberte é meu amigo* (cláusula predicativa). En consecuencia, todo semella indicar que a presenza da unidade articular no atributo da cláusula pode converterse en marca formal para a indicación de diferenzas semánticas, de maneira que “a forma articulada propicia necesariamente unha interpretación clausal ecuacional para a cláusula en que funciona de atributo, e a non articulada presenta un valor predicativo” (Silva Domínguez (1996: 6)).² Desta forma pódense explicar tamén as diferenzas semánticas entre *É meu viciño* / *É o meu viciño*, e mais entre *É meu pai* / *É o meu pai*.

No galego de hoxe conviven o modelo articulado (*É o meu amigo*) e o non articulado (*É meu amigo*) cun terceiro modelo, innovador, que pospón o posesivo ao substantivo (*É amigo meu*). Seguindo a análise de Silva Domínguez (1996), nos textos do século XIX predomina o modelo *É meu amigo*, sendo factores de carácter contextual os que propician unha interpretación ecuacional ou predicativa. No século XX diminúe o uso desta estrutura non articulada, se ben se mantén en cantigas e textos literarios máis achegados á lingua tradicional. Ora ben, nos textos orais predominan xa os atributos de interpretación predicativa con posesivo posposto (*É amigo meu*), entanto que a estrutura articulada semella especializarse na expresión de efectos semánticos derivados do valor do artigo como cuantificador de totalidade (*É o meu amigo* / *É amigo meu*), solucións que se afastan da tradicional decimonónica e do portugués, que consagra a distinción entre estrutura articulada para as cláusulas ecuacionais e non articulada para as predicativas, sen se producir a posposición do posesivo. Mediante esta fórmula o portugués parece superar a particularidade que supón o comportamento dos chamados nomes de parentesco e igualar o comportamento dos substantivos a respecto da presenza ou ausencia do artigo co posesivo (Meier 1948: 189-190), tendencia innovadora que o galego non consolidou talvez tamén neste caso pola interferencia do español.

Se a presenza de artigo obriga en galego a unha interpretación ecuacional da cláusula (*Henrique é o meu amigo*), a súa ausencia non presupón necesariamente unha lectura predicativa para a secuencia, pois esta vai depender de factores pragmáticos (*Henrique é meu amigo*); neste sentido, o predominio actual da

² Coincide nisto Silva Domínguez con Meier (1948: 183-185) ao afirmar este a propósito da alternancia *meu pai* / *o meu pai*: “quando se trata de indicar a qualidade do parentesco [...], deve aparecer a forma sem artigo. Os nomes de parentesco não têm aqui um tratamento diferente de outro substantivo (‘Isto é ouro’; ‘Não é ouro tudo o que brilha’); a falta do artigo salienta em primeiro lugar a qualidade inerente ao substantivo, facto que muitas vezes leva até à sua adjectivação [...]. Com o verbo *ser*, etc., este último tipo [*o meu pai*] tende mais para a função identificadora, para indicar o indivíduo, a categoria exterior da pessoa, e não a qualidade íntima”.

estrutura predicativa con posesivo posposto (*Henrique é amigo meu*) podería ser interpretado como un primeiro paso para a diferenciación clara dos dous valores. Porén, “e dado que en portugués o procedemento foi instaurado (presenza/ausencia do artigo) sen que isto implicase un reordenamento lineal da frase, tamén podería tratarse dunha interferencia sintáctica do castelán no galego oral” (Silva Domínguez 1996: 16).

Máis unha vez, achámonos cunha solución non tradicional no galego-portugués que surxe na última época do galego en diverxencia coa solución adoptada polo portugués e que vén a coincidir coa propia do español. Máis un caso, pois, ao noso modo de ver, de interferencia sintáctica.

c) *Mi madriña*

Un dos usos e valores destacados do pronome posesivo é o chamado posesivo de respecto. Trátase da utilización do posesivo de primeira persoa como fórmula xeral de respecto e acatamento seguido do título, dignidade ou cargo que posúe a persoa a quen o falante se dirixe (*Si, meu señor; Non, miña señora; Nosa Señora nos axude*), en especial como fórmula de obediencia no ámbito da disciplina militar (*Si, meu capitán; Ás súas ordes, meu tenente*). Polo xeral o posesivo de respecto non vai precedido de artigo por seren os substantivos capaces de apresentaren un contido sémico de máis respecto os que escollen a estrutura non articulada (*Meu pai rifoume; Noso Señor o garde*); para alén dos substantivos que indican parentesco, outros substantivos como *amo, señor* ou *dono* “permiten maioritariamente o uso restrinxido do artigo porque tamén posúen o sema [+ respecto]” (Varela Vázquez 1997: 366).

Estamos a falar, pois, das formas *meu(s), miña(s), noso(s), nosa(s)* empregadas como fórmulas de respecto. Mais fálase así mesmo dunhas formas átonas fosilizadas de respecto (*mi(s), tu(s), su(s)* , *noso(s) / -a(s), voso(s) / -a(s)*) a acompañaren os substantivos *padre, madre, tío, señor, amo* e o plural *padres* (Álvarez / Regueira / Monteagudo 1986: 223-224), e que hoxe se rexistran case exclusivamente en moi determinados ámbitos da fala coloquial, con vixencia tamén nalgunhas cantigas populares e na literatura dos dous últimos séculos, principalmente a forma *mi*: **-Mi madriña, mi madriña, / levaime a donde quixeras [...]** / **-Non mo preguntés, mi madre, / vale máis que nunca o sepas** (Rosalía, FN 82); **veredes o que ela dixo, / berrando moito: ‘ai, mi ama, / ¿e que camisa lle esculco, / a de estopa, ou a sin falda?’** (Noriega, OC I, 247); **¡Ai, Deus, Daniel! ¿Non lembras a Rañolas? / ¡Eu non quería aló quedar, mi madre!** (Aquilino, PGC 268); **-¡Ai, mi madriña, que afogo! [...]** **-Non calma, mi madre, non calma** (G. Barros, *Contiños* 197). Tampouco neste caso aparece nunca o artigo a preceder esta construción de respecto: **-Agora, díxome a min mi amo mui serio, pecha con tres voltas de chave a portalada** (Cunqueiro, MF 77); **Mi amo quedou caviloso coas**

noticias da carta, e mandou chamar a Marcelina (Cunqueiro, MF 44)³. O ámbito de coloquialidade en que esta forma aparece fai posíbel tamén a apócope afectiva, propia da linguaxe infantil, de *madre* e *padre* en *má* e *pá*: *-Non soñei, mi má, non soño, / anque soñar ben quixera* (Rosalía, FN 83); *E eu heillo de decir a mi pá* (G. Barros, AAQ 130).

Mais, na realidade, semella estarmos neste caso perante unhas formas procedentes “do español, lingua que socialmente, en relación ao galego, pode cumprir funcións tanto eufemísticas como de respecto, de explicación clara do ponto de vista sociolingüístico” (Ferreiro 1999: 265). Porto Dapena (1977: 159) rexistra estas formas na comarca ferrolá e fai fincapé nesa procedencia castelá, con especial incidencia no mundo rural: “Es curioso observar que en los pueblos donde el gallego ofrece un menor grado de castellanización se emplean, sin embargo, sintagmas como *mi padre, tu madre, su padre*, en lugar de *meu pai, túa nai, seu pai*, etc., que, por el contrario, se utilizan en los pueblos más influenciados por la ciudad y donde, precisamente, aquel uso se siente como rusticismo. Los sintagmas castellanos, frente a los correspondientes gallegos, suponen para quienes los utilizan una idea de mayor respeto hacia los progenitores. No hay que olvidar que las relaciones entre padres e hijos varían de la ciudad al campo, bien es verdad que esas diferencias se van borrando cada vez más: en el medio rural, por ejemplo, no es infrecuente tratar de usted al padre y a la madre, por quienes se siente un respeto casi rayano con el temor, fenómeno bien contrario a lo que está ocurriendo en nuestras ciudades. A esto hay que añadir la circunstancia de que el campesino tiende a utilizar el castellano cuando se dirige a un superior en señal de respeto. A nuestro juicio, pues, los sintagmas *mi padre, mi madre*, etc. son fórmulas respetuosas tomadas del castellano en época temprana”.

Porén, Varela Barreiro (1982: 275) afirma que a existencia da forma *mi*, exclusiva en Cunqueiro, “parece indicar que se trata dunha propagación a partir do vocativo, que nos textos medievais presentaba a forma apocopada do posesivo e, cando ese vocativo estaba constituído polos sustantivos ‘pai’ e ‘nai’, as formas ‘padre’ e ‘madre’, que non teñen por que ser españolas”. Mais este estudioso non achega exemplos que demostren o seu uso na época medieval. A presenza de *padre* e *madre* como formas galegas na lingua medieval é clara e inclusive na lingua actual, mais non así as formas *mi*, *tu*, *su*, non recollidas nos glosarios nen rexistradas no portugués⁴.

³ Para o uso da forma *mi* en Cunqueiro, véxase Varela Barreiro (1982: 275-276), quen explica a secuencia *mi amo* por propagación do tratamento de máximo respecto aos proxenitores (*mi padre, mi madre*) para outros substantivos que designan seres tamén merecentes de respecto sen seren de parentesco. Mesmo asinala a distinción cunqueiriana entre *mi padre*, para o pai morto, e *miña nai*, para a nai viva.

⁴ Só achamos referencia a un sospeitoso *mi pai* rexistrado no norte do país por Vasconcellos (1928: 21), que o autor remete para o español: “Numa parlenga que ouvi em Soajo, e na qual se pretende representar por sátira a linguagem da Gaviéria, diz-se *mi pai* por *meu pai*. Cf. o castelhano”.

De todas as formas, difícil parece neste caso non termos en conta o contexto diglósico en que o galego moderno se desenvolveu, así como a influencia castelanizante da escola e da Igrexa, como pon en evidencia o seguinte exemplo: *Soio era permitido o ler os libriños da mensión cantándolle os versos: o 'Santo Dios', o 'Perdón, oh Dios mío!', 'Oh María, madre mía!', o 'Salve Señora!', etc., etc., que o Albertiño non odiaba, pero que, cheirándolle a Coresma, amanceirábanlle o azo sin podelo remediar* (G. Barros, AAQ 14). Se, para alén disto, tais supostos posesivos de respeito non teñen presenza na lingua histórica nen no portugués actual e o seu aparecemento no galego moderno se produce en coincidencia co español, máis unha vez, estas formas terán de ser rexeitadas no galego por espurias. Semella, pois, lóxico deducirmos que a lingua galega non ten máis formas que *meu(s)*, *miña(s)* de primeira persoa tamén para a expresión de respeito: *Mire, miñ'ama: millor / ll'é botar todo revolto* (Leiras, PGC 234).

2. Construcións autóctonas

Por outra parte, o posesivo xerou en galego modernamente certas construcións ou usos peculiares que, sen teren presenza na lingua histórica nen non portugués, porén non ofrecen dúbida canto á súa autoctonía. A cuestión que aquí se presenta non é, pois, de lexitimidade ou de autenticidade, senón de rexistros ou niveis de uso. Dado que a súa xestación ten lugar no ámbito da fala espontánea e nun período histórico en que o galego estaba totalmente afastado dos usos cultos ou formalizados, algunhas destas construcións talvez se deban manter nese ámbito, tendo en conta tamén que a súa configuración obedece a fenómenos fonéticos propios da fala popular ou vulgar (*cadanseu, ña*), se ben outras (*de meu*) non foron xeradas por esta vía e mesmo hoxe son percebidas como cultas ou literarias, razón por que semella conveniente mantelas no modelo de lingua culta que se está a conformar.

a) *Cadanseu, cadansúa*

Combinado co pronome *cada* en función adxacente, o posesivo, con ou sen a presenza do artigo, adquire valor distributivo (*Cada neno colleu (o) seu caramelo; Trouxo cada rapaz (a) súa guitarra*), de que achamos exemplos na lingua decimonónica, popular ou culta: *e cada gran seu diamante / che se volva cada día!* (Rosalía, CG 28); *cada semana seu día, / cada día súa ves* (P. Ballesteros, CPG II, 10).

Caso de *cada* ser adxacente do pronome *un* en función nuclear da frase, pode formarse a contracción popular *cadanseu, cadansúa, cadanseus, cadansúas* (*Regaleilles cadanseu relaxio*), segundo afirma Ferreiro (1999: 265): “En galego moderno existen aínda outras formas especiais (que acompañan sempre ao obxecto posuído, nunca ao posuídor), con valor posesivo-distributivo, *cadanseu(s)*, *cadansúa(s)*, orixinadas pola aglutinación de *cada un seu* e *cada un súa*,

respectivamente". En Álvarez / Regueira / Monteagudo (1986: 224) especificábase que esta forma é máis frecuente no singular do que no plural e que nunca aparece na frase nominal suxeito. Tamén existen as variantes *cadaseu(s)*, *cadasuá(s)*.

Semella claro que estas formas obedecen a fenómenos fonéticos propios dun rexistro popular e inclusive vulgar, característicos da fala descoidada ou informal, que non deben tirarse do ámbito coloquial da oralidade en que se xeraron, pois entón por esa mesma vía tamén se poderían formalizar outras contraccións populares como **pr'onha* (<para unha), **contr'onha* (<contra unha) ou **com'on* (<coma un), por exemplo, rexeitadas na norma culta apesar de posuíren unha maior tradición literaria do que *cadanseu*, tamén xeralmente ignorada, por infrecuente ou por ser considerada como demasiado vulgar, na nosa tradición gramatical. Así, por exemplo, para alén de non ser citada no século XIX en Mirás (1864) nen en Valladares (1970: 44-45), feito nada estraño dada a pouca extensión e profundidade destas obras, podemos ler en Saco Arce (1868: 172): "El adjetivo *seu, sua* adquiere cierto sentido distributivo en algunas frases en que va sin artículo, traduciéndose en castellano por el numeral *uno*, como: *Cántos reás lles dou? A cada un seu, ¿cuántos reales les doy? Uno á cada uno: As libras non chegan mais que pra cada un sua*, las libras no alcanzan á mas que para dar *una* á cada uno. -Si á *seu* acompaña el artículo, recobra su significado propio: *Cada un que leve o seu*, que lleve cada uno *el suyo ó lo suyo* (según el sentido), esto es, el ó lo que le corresponda. Téngase cuenta con estas delicadezas de construcción".

Xa no século XX, non fai mención a estas formas LUGRÍS FREIRE (1931: 90), por exemplo, apesar de se referir a que os "pronomes demostrativos xúntanse algunhas veces ao posesivo" en frases como *Este meu pensar é triste*; nen CARBALLO CALERO (1979: 305-308), apesar de citar e dar por válida a construción *detrás miña* ou *dianta nosa*; tampouco CARRÉ ALVARELLOS (1967: 65-66). Temos de agardar á gramática publicada por GALAXIA en 1986 para acharmos recollida esta aglutinación nunha das nosas gramáticas (Álvarez / Regueira / Monteagudo 1986: 224). Tampouco fan referencia a ela as gramáticas dialectais dos anos setenta (Couceiro Pérez 1976: 106; Porto Dapena 1977: 158-165) nen TABOADA (1979: 120-121). Así mesmo, aínda non é recollida polo dicionario de ELADIO RODRÍGUEZ ou de FRANCO GRANDE, por exemplo, ambos publicados na segunda metade do XX, nen nos diferentes traballos de recollida de léxico publicados en *Verba* polos anos setenta ou oitenta. Aparecerá finalmente no último terzo do XX nos dicionarios Xerais e da Real Academia Galega. Por outra parte, non temos constancia da súa presenza no portugués, pois non a achamos rexistrada en nengunha das gramáticas, dicionarios ou estudos dialectais consultados.

Na lingua literaria decimonónica e da primeira parte do XX deben ser raros, se é que os houber, os casos de aglutinación: *-Ide se querés a Ulla, que na estafeta tendes cada un súa carta* (Valladares, *Maxina* 69); *facían cada un o seu pitillo* (G.

Barros, AAQ 127); *Ó cabo dun pasillo había dúas portas sin porta de par, que daban cada unha a seu cuarto* (G. Barros, *Contiños* 175); *Os dous mexicáns emprenderon cada un súa louca carreira de porfías* (Otero, *TNS* 13). Mais xa na segunda metade do XX achamos intentos de reprodución desta aglutinación popular, se ben de forma incorrecta, fenómeno aínda hoxe frecuente: *Pegámoslle cada seu un bo grolo e resultou sere un licor doce e apegadizo* (Blanco-Amor, *AE* 108); *e deunos a cada seu un chisme daquiles* (Blanco-Amor, *AE* 110); *que endexamais se tiñan visto bébedos por soparado, ou cada seu en compañía de outros* (Blanco-Amor, *AE* 128). Nos vocabularios e glosarios existentes sobre a obra completa ou parcial dalgúns dos nosos autores máis significados do século XX a que tivemos acceso (Curros, Pondal, Noriega Varela, Celso Emilio, Cunqueiro, Cabanillas, etc.) tampouco aparece recollida esta forma aglutinada.

Podemos concluír, pois, que a forma *cadanseu(s)*, *cadansúa(s)* non ten tradición na lingua escrita antiga ou moderna, producíndose a súa aparición nos textos literarios durante o século XX. Por conseguinte, tamén máis unha vez semella conveniente distinguirmos entre niveis de lingua e non incorporarmos á norma escrita xeral fenómenos vulgares por moi auténticos e lexítimos que sexan, especialmente de non viren avalados pola presenza histórica na mesma familia lingüística e pola tradición escrita moderna.

b) *Ña nai*

Para alén de indicar posesión ou pertenza, o posesivo pode ser índice de aproximación afectiva -amor, afecto, interese, etc. e de relación de familiaridade (*A miña terra, O meu Pepe*); ou de recriminación e conmisericación (*¡Miña xoia!, ¡Meu pobre!*); nestes usos propicia atmosferas comunicativas de intensidade emotiva propias dunha relación íntima ou familiar. A relación de familiaridade e de afecto, que pode ir unida ou non á de parentesco, exprésaa sempre que o posesivo vai seguido do nome propio de persoa (*A miña Helena é moi eficaz no seu traballo*).

Tamén posúe valor emotivo e de familiaridade moi marcado a forma reducida e vulgar *ña*, presente na lingua literaria ao esta reproducir en determinados textos e/ou épocas e autores a coloquialidade da lingua popular. Esta forma *ña*, aférese de *miña* (Ferreiro 1999: 265, nota 327), á parte de coloquial e familiar, ten un valor afectivo intensificado polos contextos en que aparece (*ña nai, ña filla*). Xa a achamos rexistrada na lingua literaria decimonónica e de principios do XX: *-Pois, ña Pepa, toma un trago / de resolio qu'aquí teño, / e durme, ña mulleriña, / mentras os meniños deito* (Rosalía, *FN* 187); *e, de levarte, / cala, ña rosa* (Leiras, *PGC* 238); *-Ña nai, ¡non lle faiga caso!* (Noriega, *OC* I, 518). Tamén se ten utilizado *ña* como posesivo de respecto a acompañar o substantivo *madre*: *Os de fóra chamábanlle a tía Xacoba; o fillo, a filla e a nora 'ña-madre', e os netos 'madríña'* (G. Barros, *AAQ* 69).

Como forma da linguaxe popular parece ter presenza na lingua desde a época medieval, representada daquela como *enha*, *inha* ou *nha*, “sevindo o *e-* ou *i-*, que decerto entón como hoje quase se não fazia ouvir na pronúncia, como de espécie de apoio à palatal”, grafada como *enha* en Gil Vicente e como *inha* en Viterbo segundo Nunes, quen constata o uso da mesma forma aquén e alén Miño: “A forma *nha* existe também em galego, em situação proclítica, como na frase *nha mai*, igual à do nosso povo, *nha mãe* e outras idênticas” (Nunes 1989: 244). García de Diego (1909: 102) afirma que “*ña* se usa sobre todo en las frases *ña nai*, *ña madre*, *ña madriña*”.

Non hai dúbida, pois, de que a forma posesiva *ña* é común a certos usos coloquiais do galego e do portugués. En consecuencia, o seu ámbito de uso debe restrinxirse a linguaxe oral, reservándose o seu emprego na lingua escrita só para cando esta quixer facerse eco, como trazo estilístico, da informal fala espontánea e afectiva⁵.

c) *Teño casa de meu*

Outra construción peculiar do pronome posesivo é *de + meu, teu, seu, noso, voso*, sempre inmovilizado no masculino singular, sen concordar co posuidor nen co obxecto posuído: *señor ten casa de seu*. Foi denominado posesivo de propiedade plena (Varela Barreiro 1993: 62) ou exclusiva (Álvarez / Regueira / Monteagudo 1986: 222); en Costa / González / Morán / Rábade (1988: 111) xa se destaca que estas formas “subliñan enfaticamente o concepto de propiedade”. Carballo Calero (1979: 307) fala de que “se emplea un posesivo analítico para un solo poseedor en las formas del masculino singular, bajo la construcción de genitivo posesivo regido por el nombre del objeto mediante la preposición *de*”. Pola nosa parte pareceunos máis acaída a denominación de ‘posesivo enfático’ (Freixeiro Mato 2000: 221).

Recollida esta construción nas últimas gramáticas galegas publicadas, que se veñen de citar, porén non se menciona en toda a nosa tradición gramatical anterior, tanto decimonónica como do XX. Mais si foi incluída en traballos de natureza dialectal, como o de Couceiro Pérez (1976: 106) sobre a fala de Feás (“*de meu* ‘de por mi’, *de seu* ‘de por sí, de suyo’”) ou o de Porto Dapena (1977: 165) sobre o galego de Ferrolterra (“también en la comarca ferrolana se usan los sintagmas *de + meu, teu, seu*, para indicar que la pertenencia del objeto es absoluta, no por alquiler, préstamo, etc.”); porén, Taboada (1979: 121) afirma que no val de Verín “frente al gallego general”, non existen as “construcciones o formas analíticas (*vaca de meu, de seu*, etc.), de un solo poseedor, invariables al género y número”.

⁵ Aínda é máis restrito o ámbito de uso da forma *misia*, citado por García de Diego (1909: 102) e por Nunes (1989: 245) como redución de *mía señoría* dado o seu uso constante no tratamento. Dela posuímos algún testemuño na lingua literaria.

Por outra parte, se ben non alcanzou o grau de uso e prestixio literario que ten hoxe en galego, esta construción non é allea ao portugués, que a recolle nas súas gramáticas (Vázquez Cuesta / Mendes da Luz 1971: 176; ou Cunha / Cintra 1991: 327) e de que hai tamén testemuños na lingua literaria (Silveira 1960: 158-159), algúns datados nos séculos XVII (*Os grandes cortesãos fazem a vivenda do campo aborrecível, que ela de seu não é*, exemplo tirado de Francisco Manuel de Melo), XVIII (*A minha bela Marília / Tem de seu um bom tesouro*, de Tomás António Gonzaga) e XIX (*A mãe, viúva, com alguma cousa de seu, adorava o filho*, de Machado de Assis); inclusive na gramática seiscentista de Fernão de Oliveira (1536: 82) achamos, nos parágrafos introdutorios, un uso desta construción: *porque ella por sua vontade busca e ten de seu a perfeição da arte que outras nações aquirem com muito trabalho*. Por unha parte a escaseza de textos na nosa lingua durante os séculos do galego medio, e por outra a falta dunha procura sistemática da construción nos escritos decimonónicos, non nos permiten tirar conclusións fiábeis a respecto da súa aparición e frecuencia de uso. Mais pode ser que este uso do posesivo fose algo máis serodio en galego do que en portugués canto á súa manifestación escrita, se ben despois vai adquirir moita maior relevancia na nosa lingua literaria do que na do país viciño.

Talvez inicialmente a construción marcasse unha relación de propiedade exclusiva, enfatizándoa (*Ten casa de seu*). Así nolo fan pensar os seguintes exemplos, un de Curros, posibelmente o único que aparece neste autor, e tres de Noriega, tamén os únicos que se rexistran na súa obra, feito que así mesmo pode levar a pensar, dada a fidelidade destes autores á lingua popular, nunha progresiva extensión e ampliación de usos desta construción desde un limitado emprego no século XIX exclusivamente con substantivos que indican propiedades alienábeis, como *casa*, *gando*, *terras* ou *vacas*, até unha maior xeneralización no século XX: *que de teu a ter chegache / unha terra regantía, / carro e gando* (Curros, AMT 160); *Tod'o que teño de meu / é non cobiza-lo alleio* (Noriega, OC I, 312); *Embreñarme procuro, e filiz fora, / si xa de meu tivera unha casiña* (Noriega, OC I, 444). Carballo Calero (1979: 307) cita outro exemplo significativo do poeta decimonónico García Mosquera: *e labra os eidos que seu pai labraba / con xugada de seu, libre de usuras*. Porén, este uso do posesivo non o achamos citado na gramática de Saco Arce (1868: 170-172), que si fala do posesivo 'cuyo' e do posesivo distributivo; nen tampouco máis tarde en Santiago y Gómez (1918: 185-186) ou en LUGRÍS Freire (1931: 87-91), por exemplo.

No século XIX moi poucos campesiños tiñan acceso á posesión das terras que viñan labrando e mesmo á propiedade do gando con que traballaban, de forma que foron precisas toda unha serie de revoltas labregas na segunda metade do XIX e a principios do XX para conseguiren a redención dos foros, que lles ía permitir posesionárense de dereito dunhas terras que por lei pertencían a xente allea. Talvez no afán por resaltar a propiedade se potenciase esta fórmula lingüística de posesión enfática. Os poetas Aquilino Iglesia Alvariño e Crecente Vega, xa

plenamente pertencentes ao século XX, aínda utilizan a construción con substantivos alienábeis como fórmula de enfatizar a propiedade exclusiva de bens materiais: *Non vive, non, quen vive de alugueiro / e sabe que non ten nin un eixido / de seu, se o amo o bota, ni unha corte* (Aquilino, PGC 202); *Bèn ditoso é o labrègo que se pòda / valer en si, sin traballar no alléu; / que ten pra dar ós fillos unha coda; / un peso pra gastar; gado de seu* (Crecente, C 17).

Debeu de ser ao longo do século XX cando o uso desta estrutura se foi ampliando a outros casos, de forma que de modificador do núcleo dunha frase nominal de carácter alienábel pasase a funcionar como modificador do núcleo de frases inalienábeis (*Veu de América un tío de meu;*), modificador dun adxectivo, normalmente en función de atributo (*Este rapaz é listo de seu; Eu son optimista de meu*) ou modificador do núcleo do predicado (*O neno caíu de seu*)⁶. En todos estes casos, agás con substantivos de parentesco, apesar de se non expresar propiedade ou pertenza exclusiva, pode ser substituída a construción *de* + posesivo por algo máis ou menos equivalente a ‘por si mesmo’, igual que en *Ten casa de seu*, indicando que non hai axente estraño no feito, que non hai unha intervención exterior, etc.; isto é, tal construción resalta ou enfatiza a indicación dunha determinada relación (non exclusivamente de posesión ou pertenza, como tamén acontece co posesivo normal) entre unha determinada entidade, cualidade ou acción atribuída a alguén (ou algo) e unha persoa gramatical.

É, pois, un posesivo enfático, que nuns casos expresa propiedade plena ou exclusiva, e portanto entatiza a propiedade (*Temos vacas de noso*), e noutros simplemente enfatiza unha vinculación dunha cualidade cunha persoa, que especificamente a posúe de forma inherente (*É intelixente de seu*), enfatiza unha relación de parentesco (*É parente de meu*) ao destacar tamén o valor de especificidade⁷ ou enfatiza a realización dunha acción por parte dun suxeito sen

⁶ Varela Barreiro (1982: 304-307), a partir da análise da construción en Cunqueiro, indica que esta aparece en dous contextos: no “sintagma nominal no que esta forma funciona como adxacente” e no “sintagma verbal no que funciona como ‘aditamento’ ou atributo”; neste último caso distingue tres estruturas: suxeito + verbo + ‘de seu’ (*e que se compromete a dásas brisas cada día, aínda que non sopren de seu*), suxeito + verbo + atributo + ‘de seu’ (*Perrín de Buriz foi mui amigo de meu*) e suxeito + verbo + obxecto + ‘de seu’ (*pro tes unha figura de teu*). Acrecenta que “as formas ‘de seu’ están especializadas pra figurar no ámbito do verbo. As formas normais serían o índice da relación establecida polo posesivo dentro do ámbito do SN, e as formas ‘de seu’ serían no ámbito do predicado. É unha oposición semellante á que se establece entre adxectivo e adverbio”.

⁷ Varela Barreiro (1993: 67-68) indica que nas “tres cuartas partes das ocorrencias” desta construción en Cunqueiro o substantivo asociado “é dos denominados ‘de parentesco’ en sentido lato, así como que “nas formas *De meu* con *Un* como Determinante a proporción é de 21 a 2 a favor dos substantivos de parentesco”, do que deduce con toda a lóxica que a escolla desta fórmula no autor mindoniense “non obedece á intención de expresión do valor de propiedade plena”. Para este estudioso é “o valor de especificidade, tomado en sentido lato, o que debe ser invocado nesta circunstancia, pois é el e a penas ningún outro o que ten operatividade na combinatoria do posesivo ordinario cos substantivos de parentesco e asimilados” (Varela Barreiro 1993: 62-63).

axuda exterior ao mesmo (*A casa derrubouse de seu; A mazá caíu de seu*). Os seguintes exemplos literarios ilustran estes casos: *a choiva rematou de seu* (M. Antonio, *Poesías* 109); *e ¡zas! abríase de seu como por encanto* (G. Barros, *Contiños* 165); *Disque a Micaela tiña feito testamento en favor do seu sobriño Bieito. O demais vén de seu...* (Fole, *HNC* 182); *O seu rostro, escuro de seu, estaba cada vez máis escuro* (Celso Emilio, *FI* 103).

Nun autor como Álvaro Cunqueiro achamos maioritariamente estas formas cos substantivos de parentesco, onde non ten cabida a expresión da propiedade plena ou exclusiva, de forma que non é a intencionalidade do escritor de expresar esta a que o move a utilizar *de meu*, senón que talvez “fose o espírito de diferencialismo do galego respecto do castelán, o seu competidor non só na esfera do social senón tamén na da cotidianidade de Cunqueiro, aínda que de ningún xeito se pode dicir que este cree a estrutura. Polos datos gramaticais de carácter xeral de que dispoñemos, dá a impresión de que Cunqueiro actúa propagando a estrutura do contexto oracional, pero abandonando o respecto á expresión destes valores” (Varela Barreiro 1993: 68). Acrecenta este estudioso: “Non estamos certos de que esta propagación sexa un acto da exclusiva responsabilidade de Cunqueiro. Cabe a posibilidade de que fose máis alá do que ían os galego-parlantes no proceso de propagación, pero que en calquera caso estaría presente nos dominios da gramaticalidade. O único que sabemos con certeza neste momento é que na área mindoniense está reservado o uso destas formas a substantivos do tipo de *Casa, Terras, Vacas*, designadores de propiedades alienables, e tan só como unha posibilidade -desmentida contemporaneamente- é admitida a combinatoria das formas *De meu* con substantivos de parentesco”. Véxanse algúns exemplos: *Un primo de meu, gran cazador* (Cunqueiro, *CG* 132); *Unha vez, un tío avó de meu, don Serxio Moirón, contoume que il conocera ó Licho* (Cunqueiro, *EM* 106); *Tíñame por parente de seu iste Manuel Costa, alias Louzao de Mouride* (Cunqueiro, *Xente* 30).

Á vista desta ampliación de usos de tal construción na lingua literaria de autores como Cunqueiro e dado tamén o seu prestixio como trazo ‘de noso’, podería moi ben estar a acontecer que o seu emprego aumentase na lingua escrita e nos rexistros formais na mesma medida en que vai diminuíndo na oralidade por non existir no castelán. Tampouco neste caso estaríamos perante unha excepción, pois acontece o mesmo, por exemplo, co infinitivo flexionado ou en menor medida co uso do futuro de Subx., por non saírmos do ámbito da morfosintaxe. Non estaría de todas as formas mal que se historicamente foi o pobo galego, maioritariamente iletrado, quen nos conservou e transmitiu o idioma cos seus trazos máis definidores e característicos, poidan ser na actualidade os escritores e a xente culta en xeral quen preserve construcións peculiares e enriquecedoras da expresividade do idioma como esta. Son ilustrativas ao respecto as palabras de Varela Barreiro (1993: 68):

“Por outra parte, parece que asistimos á desaparición desta modalidade do sistema dos posesivos e cabe no posible que a obra de Cunqueiro reflicta o caos que precede normalmente á desaparición de elementos do sistema gramatical. Nós cremos, sen embargo, que Cunqueiro intervén experimentando cos posesivos na procura dunha lingua máis nosa, que non de noso”.

Goza, pois, esta construción de toda a lexitimidade como fórmula propia do sistema lingüístico galego-portugués, a que se acrecenta unha especial expresividade como recurso enfático, cada vez máis consagrado na lingua culta actual, tanto oral como escrita.

3. O relativo posesivo *cuxo*

O relativo posesivo *cuxo* é un pronome hoxe cuestionado nalgún caso; véxase, por exemplo, Álvarez / Regueira / Monteagudo (1986: 287): “*Cuxo, cuxa, cuxos, cuxas*, antiga forma de relativo posesivo, non existe no galego moderno, aínda que hai tentativas de restaurala por vía culta”. Porén, a nosa tradición gramatical sempre o recoñeceu sob diversas formas: así, Valladares (1970: 45) faino como *cujo*, Saco Arce (1868: 171) como *cuyo* e Lugrís Freire (1931: 35) como *cuio*. Carballo Calero (1979: 310) aclara ao respecto: “El relativo *cujo* de la lengua antigua, aparece hoy escrito, si no adoptamos la ortografía etimológica, *cuxo*, como consecuencia de la desonorización de *z* y su conversión en *s*”.

Cujo era, pois, a forma do galego-portugués medieval e *cuio* é un castellanismo usado popularmente co valor de *o cal* e tamén na lingua literaria que reflicte esa fala popular: *Os cuíos, entre os que lembro, eran Xavier o Guedellas, o Betoben, que tocaba o sasofón na banda municipal; Duarte, o fillo máis novo da señora Aurora a frorista...* (Blanco-Amor, XL 254); *Falaba de que en Cuba había unha herba que usaban os negros pra acerta-la charada, e que lle iba pedir a un irmán seu, cuio tiña un tren de lavado en Holguín* (Cunqueiro, EM 82). Sobre este uso incorrecto afirma Carballo Calero (1979: 310): “Derivado del genitivo latino CUIUS, es, como el castellano ‘cuyo’, siempre genitivo en la lengua culta. Pero este uso etimológico ‘del cual’, no es corriente en la lengua popular. Ésta conoce el uso del castellanismo *cuio*, pero no como genitivo, sino como nominativo o acusativo. Es un vulgarismo rechazado por el lenguaje de las personas ilustradas”. Baséase Carballo en Saco Arce (1868: 171) e nos exemplos por este achegados, quen afirmara: “El pronombre *cuyo, cuya*, es como en castellano *conjuntivo-posesivo*, según se advierte en este ejemplo: *No’hai ningun viciño, cujos bês estean tan mal traballados, com’os d’iste [...]*. -Pero en tal acepción es poco frecuente en gallego: ordinariamente se emplea en las mismas ocasiones que el relativo castellano *el cual* y á veces *quien*”; e pon Saco como exemplos *N-iste medio chegou o aguacil, cuyo, vendo aquilo, deulle parte ó alcalde e Fun*

*ver un amigo, **cuyo**, así que entrei, topein-o rifando.* Outros escritores teñen feito uso correcto de *cuxo* mais sob a forma castelá *cuio*: *A oposición a Castela salva os ataques que poidéramos dirixirlle a Hespaña, **cuio** nome tivemos que humedecer cunha letra de máis* (Castelao, SEG 330); ***cuios** directivos, dempois de deliberar longamente, acordaron por unanimidá sinalar a Mombó como carneiro espiatorio* (Celso Emilio, FI 102); *A xente non sabía que pensar daquel espantallo **cuia** enorme cabeza sobresaía dúas coartas riba do muro* (G. Barros, AAQ 48).

Así pois, o pronome relativo *cuxo* concorda en xénero e número co substantivo que acompaña (*O escritor **cuxas** ideas tanto admiras non é un exemplo a imitares na súa vida privada*), e indica unha relación de posesión similar aos posesivos; actúa como xenitivo (= *do cal, da cal*) só con función adxectiva.

A forma *cuxo* do galego actual non se rexistra na fala espontánea, como afirma Ferreiro (1999: 267): “Na realidade, como elemento pertencente ao rexistro culto e formal, desapareceu dos usos orais e populares no galego medio ao longo dos Séculos Escuros”. Mais tamén *cujo* no portugués e *cuyo* no español son formas pertencentes á lingua culta e fundamentalmente ao ámbito escrito. O galego, en consecuencia, debe usar por esa mesma vía *cuxo* na lingua formal, onde resulta útil e rendíbel. Nada, pois, de circunloquios e de inúteis exercicios de alteración da cláusula (véxase Álvarez / Regueira / Monteagudo 1986: 287), por exemplo, para desa maneira evitarmos a utilización dunha forma totalmente lexítima e inclusive necesaria nalgúns contextos, sobretudo na precisa linguaxe xurídica e burocrática, onde con frecuencia se torna imprescindible: *Os contribuíntes **cuxo** prazo de pagamento da taxa de recollida do lixo finalizar neste mes, deberán pasar urxentemente polas oficinas municipais; Autorízanse os centros de ensino **cuxos** dados figuran no anexo a esta orde a impartiren aulas de Informática.*

Novamente estamos perante un caso de diferenciación de rexistros lingüísticos: a fala popular espontánea, por moi auténtica e enxebre que ela for, non debe ser trasladada automática ou mecanicamente ao ámbito formalizado da linguaxe técnica e especializada e, en consecuencia, hai formas da lingua coloquial que non se utilizan, nen deben utilizarse, na lingua formalizada, e á inversa, formas empregadas nos rexistros formais que non teñen reflexo na oralidade. Así acontece na xeneralidade das linguas e o galego tamén non debe ser nisto unha excepción. Como *cujo*, *cuyo*, *cuio* ou *cuxo* ben recollido en toda a nosa tradición gramatical, desde o século XIX á actualidade. E como *cuxo*, de non restaurarmos a graña histórica, debe ser utilizado na lingua de hoxe sen máis restricións que as impostas polo bon uso e polo rexistro lingüístico empregado en cada caso.

4. Conclusión

Nas páxinas precedentes deuse un repaso a certas formas ou construcións con pronomes posesivos que son obxecto de discusión canto á súa lexitimidade ou canto á conveniencia de uso no modelo de lingua culta que hoxe se está a conformar. Unha delas, *de meu, de teu*, etc., xa non está realmente submetida a diputa, pois é en xeral admitida como forma plenamente galega e mesma goza de prestixio na lingua culta. Para ela propomos o mantimento do seu status actual. Para a forma *cuxo* defendemos a súa completa incorporación á lingua formalizada, rexistro en que debe ser usada sen reservas. Para as demais mantemos propostas diferentes, mais todas coincidentes en prescindirmos delas no modelo de lingua común. Por unha parte, a fórmula de adverbio + posesivo en feminino (*diantre miña*), a ordenación no atributo de substantivo + posesivo (*é amigo meu*) e as formas *mi, tu, su* como posesivos de respeito (*mi madre*) deben ser rexeitadas como castelanismos. Por outra parte, as construcións galegas *cadanseu(s) / cadansúa(s)* e *ña* (por *miña*) deben ser consideradas como formas propias do rexistro informal ou coloquial e portanto non deben ser contempladas no modelo de lingua común formalizada.

Fontes literarias

- Aquilino, *PGC* = Alonso Montero, X. (ed.) (1986): Aquilino Iglesia Alvariño, *Poesía galega completa* (Vigo: Xerais).
- Blanco-Amor, *AE* = Blanco-Amor, Eduardo (1978 [1959]): *A esmorga* (Vigo: Galaxia).
- Blanco-Amor, *XL* = Blanco-Amor, Eduardo (1976 [1972]): *Xente ao lonxe* (Vigo: Galaxia).
- Castelao, *SEG* = Castelao (1961 [1944]): *Sempre en Galiza* (Buenos Aires: As Burgas).
- Celso Emilio, *FI* = Ferreiro, Celso Emilio (1978 [1972]): *A fronteira infinda* (Vigo: Castrelos).
- Crecente, *C* = Crecente Vega, José (1965 [1933]): *Codeseira* (Lugo: Celta).
- Cunqueiro, *MF* = Cunqueiro, Álvaro (1988 [1955]): *Merlín e familia i outras historias* (Vigo: Galaxia).
- Cunqueiro, *EM* = Cunqueiro, Álvaro (1981 [1960]): *Escola de menciñeiros e fábula de varia xente* (Vigo: Galaxia).
- Cunqueiro, *Xente* = Cunqueiro, Álvaro (1971): *Xente de aquí e de acolá* (Vigo: Galaxia).
- Cunqueiro, *CG* = Cunqueiro, Álvaro (1973): *A cociña galega* (Vigo: Galaxia).

- Curros, *AMT* = Curros Enríquez, Manuel (1886 [1880]) *Aires d'a miña terra* (Coruña: Latorre y Martínez Editores).
- Fole, *HNC* = Fole, Ánxel (1981): *Historias que ninguén cre* (Vigo: Xerais).
- G. Barros, *Contiños* = García Barros, Manuel (1952 [1931]); *Contiños da Terra*. Buenos Aires: Talleres Caporaletti Hnos).
- G. Barros, *AAQ* = García Barros, Manuel (1990 [1972]): *As aventuras de Alberte Quiñoi*. A Coruña: Vía Láctea).
- Leiras, *PGC* = Reimunde, R., (ed.) (1984): Manuel Leiras Pulpeiro, *Poesía galega completa* (Barcelona: Sotelo Blanco).
- M. Antonio, *Poesías* = Manoel-Antonio (1972): *Poesías* (Vigo: Galaxia).
- Noriega, *OC* = Freixeiro Mato, X.R. (ed.) (1994): *Antonio Noriega Varela. Estudio e edición da obra completa* (Lugo: Servicio de Publicacións da Deputación Provincial).
- Otero, *TNS* = Martínez Pereiro, C. (ed.) (1988): Otero Pedrayo, Ramón (1988): *Traxicomedía da noite dos santos* (A Coruña: Cadernos da Escola Dramática Galega, 73).
- P. Ballesteros, *CPG* = Pérez Ballesteros, José (1979): *Cancionero popular gallego* (Madrid: Akal).
- Rosalía, *CG* = Pociña, A. e López Castro, A. (eds.) (1992): Rosalía de: *Cantares gallegos* (Santiago de Compostela: Sotelo Blanco).
- Rosalía, *FN* = Castro, Rosalía de (1982) [ed. facs. da ed. de 1880]: *Follas novas*, Real Academia Galega (Sada-A Coruña, Ed. do Castro).
- Valladares, *Maxina* = Valladares Núñez, Marcial (1987): *Maxina ou a filla espúrea* (A Coruña, Vía Láctea).

Referencias bibliográficas

- Alarcos Llorach, E. (1998): *Gramática de la Lengua Española* (Madrid: Espasa Calpe).
- Álvarez Blanco, R. / Regueira, X. L. / Monteagudo, H. (1986): *Gramática Galega* (Vigo: Galaxia).
- Câmara, Jr., J. Mattoso (1982 [1970]): *Estrutura da Língua Portuguesa* (Petrópolis: Editora Vozes).
- Carballo Calero, R. (1979 [1966]): *Gramática elemental del gallego común* (Vigo: Galaxia).
- Carré Alvarellos, L. (1967): *Gramática gallega* (Coruña: Moret).

- Costa Casas, X. X. / González Refoxo, M. A. / Morán Fraga, C. / Rábade Castiñeira, X. C. (1988): *Nova gramática para a aprendizaxe da lingua* (A Coruña: Vía Láctea).
- Couceiro Pérez, J. L. (1976): *El habla de Feás*. Anexo 5 de *Verba* (Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela).
- Cunha, C. / Cintra, L. (1991 [1984]): *Nova Gramática do Português Contemporâneo* (Lisboa: Sá da Costa).
- Ferreiro, M. (1999 [1995]): *Gramática histórica galega I. Fonética e Morfosintaxe* (Santiago de Compostela: Laiovento).
- Freixeiro Mato, X. R. (2000): *Gramática da lingua galega II. Morfosintaxe* (Vigo: A Nosa Terra).
- García de Diego, V. (1984) [reimp. facs. da ed. de 1909]: *Elementos de gramática histórica gallega (Fonética - Morfología)*. Anexo 23 de *Verba* (Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela).
- Lugrís Freire, M. (1931 [1922]): *Gramática do idioma galego* (A Cruña: Imprenta Moret).
- Meier, H. (1948): “Meu pai - O meu pai”, *Boletim de Filologia*, 9: 175-190.
- Mirás, F. (1864): *Compendio de gramática gallega-castellana* (Santiago: Establecimiento tipográfico de Manuel Mirás).
- Nunes, J. J. (1989 [1919]): *Compêndio de Gramática Histórica Portuguesa (Fonética e Morfologia)* (Lisboa: Clássica Editora).
- Oliveira, Fernão de (1536): *Gramática da Linguagem Portuguesa*. Edição crítica, semidiplomática e anastática por Amadeu Torres e Carlos Assunção (Lisboa: Academia das Ciências, 2000).
- Pino Serrano, L. (1996): “Sobre a construción Artigo + Posesivo + Nome nas Linguas Románicas (Achega para un estudio comparativo)”, en Lorenzo, R. / Álvarez, R. (coords.): *Homenaxe á profesora Pilar Vázquez Cuesta*: 213-226 (Santiago: Departamento de Filoloxía Galega / Universidade de Santiago de Compostela).
- Porto Dapena, J. A. (1977): *El gallego hablado en la comarca ferrolana*. Anexo 9 de *Verba* (Universidade de Santiago de Compostela).
- Saco Arce, J. A. (1868): *Gramática gallega* (Lugo: Imprenta de Soto Freire).
- Santiago y Gómez, J. de (1918): *Filología de la lengua gallega* (Santiago: Tip. de El Eco Franciscano).
- Silva Domínguez, C. (1995): “As estruturas adverbiais do tipo *diante miña*”, *Cadernos de Lingua*, 11: 5-21.

- Silva Domínguez, C. (1996): “É meu amigo / é o meu amigo / é amigo meu”, *Cadernos de Lingua*, 14: 5-20.
- Silva Domínguez, C. (1998): “A alternancia e coexistencia de artigo e posesivo en frases nominais de carácter ‘Inalienable’ do galego contemporáneo”, en Kremer, D. (ed.): *Homenaxe a Ramón Lorenzo*. Vol. 2: 661-685 (Vigo: Galaxia).
- Silveira, Sousa da (1960 [1923]): *Lições de Português* (Rio de Janeiro: Presença).
- Taboada, M. (1979): *El habla del valle de Verín*. Anexo 15 de *Verba* (Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela).
- Valladares, M. (1970): *Elementos de gramática gallega* (Vigo: Galaxia).
- Varela Barreiro, X. (1982): “Aproximación sintáctica ó posesivo en Cunqueiro”, en *Homenaxe a Álvaro Cunqueiro*: 267-307 (Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela).
- Varela Barreiro, X. (1993): “Álvaro Cunqueiro, experimentador nos dominios gramaticais”, in *Álvaro Cunqueiro. Actas do Congreso celebrado en Mondoñedo entre os días 9 e 13 de setembro de 1991* (Santiago de Compostela: Xunta de Galicia, 61-70).
- Varela Vázquez, B. (1997): “Os posesivos con substantivos de parentesco”, en Fernández Salgado, B. (ed.): *Actas do IV Congreso Internacional de Estudos Galegos (Universidade de Oxford, 26-28 setembro 1994)*. Vol. 1: 353-373 (Oxford: Centro de Estudos Galegos).
- Vasconcellos, J. Leite de (1928): *Opúsculos*. Vol. II. *Dialectologia (Parte I)* (Coimbra: Imprensa da Universidade).
- Vázquez Cuesta, P. / Mendes da Luz, M. A. (1971): *Gramática portuguesa* (Madrid: Gredos).